

Europeiska kommissionens förslag till nytt direktiv om rätten att få en vara reparerad

(Ju2023/01112)

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende. Fakultetsnämnden får härmed lämna följande synpunkter.

I. Inledning

Det är angeläget att främja en hållbar konsumtion, att verka för att förlänga varors livslängd och motverka förtida föråldring av produkter. För att bara ta ett av många möjliga exempel, är det till exempel föga hållbart att man inom EU kastar mobiltelefoner efter i genomsnitt endast två års användning.¹ Detta är dålig hushållning med tillgängliga resurser, och spär på geopolitiska utmaningar kopplade till resurser. Den ökande avfallsmängden, inte minst av elektroniskt avfall, är problematisk. En bidragande orsak till avfallstillväxten torde vara att konsumenter i nuläget ofta har begränsade praktiska möjligheter att få produkter reparerade. Också i händelse av brister i en produkt kan möjligheten att begära reparation vara begränsad i praktiken.

Lagförslagens allmänna ambition och inriktning framstår därmed som vällovlig. Det finns dock förbättringsutrymme. Två övergripande områden förtjänar enligt nämnden att betonas.

(1) Förtydliga otydligheter, ta bort ”kryphål” och främja samhälleligt stöd. Lagförslaget bygger på en ambition att främja tillväxt av reparationsmarknaden. Eftersom reparationsmarknaden i många EU-länder i nuläget är begränsad skulle detta delvis kräva en framväxt av en ny sådan marknad. Förslaget har därmed en tydlig målbild som grundas i en ny ordning som i sin tur baseras på ideal om att prioritera reparation framför ersättning. Förslagens framgång framstår som kopplad till dessa ideals genomslag i samhället. Om kommersiella aktörer och/eller

¹ T. Makov och C. Fitzpatrick (2021), “Is reparability enough? Big data insights into smartphone obsolescence and consumer interest in repair”, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 313; M. Droemann (2021), “Smartphones: how to break the 2-year cycle?”, [Right to Repair Europe](https://repair.eu/news/smartphones-how-to-break-the-2-year-cycle/), <https://repair.eu/news/smartphones-how-to-break-the-2-year-cycle/>; B. Metodiev (2021), “Smartphone Replacement Cycle Will Start Recovering from 2022 Onwards”, *Strategy Analytics*, www.strategyanalytics.com.

konsumenter förhåller sig illojalt till idealen, vilket inte framstår som otänkbart, så riskerar förslaget att i värsta fall bli en relativt tandlös, men byråkratidrivande, reglering. Tänkbara problem är att tillverkare kommer att fokusera på att leta efter ”kryphål”, att den reella tillväxten inom konkurrenskraftigt reparationsentreprenörskap blir begränsad, samt att konsumentinformation, plattformar och standarder kommer att uppfattas som rent administrativa åligganden: formaliteter att ”klicka sig igenom”. Varje rättsutveckling riskerar förstås att undermineras av de inblandade aktörernas motvilja eller ovilja att förhålla sig lojalt mot en politiskt eftersträvad ny ordning. Dessa risker framstår dock i detta fall som särskilt påtagliga inte minst om lagförändringarna drivs av en önskan att reglera fram en ny marknad. Det finns därmed utrymme, dels för mer ingående konsekvensbedömningar, dels för samvetsgrann bedömning av åtgärder som kan vidtas för att minska ovan nämnda risker.

(2) Utvärdera hur reparationsskyldigheten av s.k. smart elektronik kan komma att fungera i praktiken. Med ”smart elektronik” avses elektroniska produkter (som datorer och läsplattor) där en central del av produktens helhetsfunktion bygger på programmerat innehåll och databehandling. Vi kan utgå ifrån att denna typ av produkter kommer att bli allt vanligare. T.ex. bilar är numera allt oftare smarta, i denna mening. Reparation av smart elektronik aktualiserar särskilda problem och svårigheter som inte synes fullt ut beaktade på ett genomarbetat sätt i förslagets nuvarande utformning. Problemen härrör i huvudsak till frågor om hur elektronik där centrala delar av produkten utgörs av mjukvara, som ofta kan vara immaterialrättsligt skyddad, kan ”repareras”. För att förslaget i praktiken ska bli effektivt när det gäller denna ökande produktgrupp krävs en genomlysning av denna fråga och särskilt relationen mellan reparatörens rätt till information och immaterialrätten.

I det följande utvecklas vissa frågor ur båda dessa områden.

II. Skyldighet att erbjuda reparation som alternativ: vilken betydelse får skyldigheten i praktiken?

Lagförslagets genomslag kommer till stor del vara beroende av att det etableras praktiker och att det finns en vilja i samhället att utnyttja reparationsmarknaden och få den att fungera. En positiv aspekt med förslaget är att säljare och tillverkare kommer att vara skyldiga att erbjuda reparation som alternativ till ersättningsprodukter. Med lagtextens nuvarande utformning finns det dock inskränkningar och otydligheter i lagtexten. Dessa skapar utrymme för aktörer som inte är genuint eller tillräckligt engagerade i att främja en ordning med ”reparation framför ersättning” att underminera förslagets hållbarhetsmål.

I det följande diskuteras möjliga problem som kan följa av otydlighet kring hur kostnader för en reparation får beräknas, inskränkningar i tillämpningsområdet och möjligheten att begränsa tillgången till information på grund av skydd av företagshemligheter.

1) Kostnader som skrämmer bort. Hur mycket kommer reparationer att kosta? Att förutse hur mycket en reparation kostar är ingen exakt vetenskap. Hur ska kostnaderna för att skapa en reparationsinfrastruktur som ännu inte finns beräknas? Detta inbegriper frågor om hur kostnader för frakt, kvalitetskontroll och administration ska fördelas. En säljare eller tillverkare som är obenägen att befatta sig med reparationsprocessen, eller med missnöjda konsumenter som inte vill vänta på en reparation och hellre omgående önskar en ny vara, kan tänkas tolka regelverket så att reparationskostnaderna blir höga. I vissa fall kan även konsumenten tänkas ha incitament för detta. Vad gäller konsumenters reklamationsrätt gentemot säljare görs det nya förslaget ett tillägg i art. 13.2 i direktiv (EU) 2019/771 om försäljning av varor. Detta innebär att säljaren ska reparera varan om kostnader för att byta ut en vara ”är lika med eller högre än reparationskostnader[na]” (art. 12). Här skulle det vara bra att skapa fler alternativ, till exempel genom att ge säljaren möjlighet att byta ut varan mot en vara som redan är reparerad (”refurbished”) och därmed undvika långa väntetider och missnöjda kunder. Om reparation inte är något som egentligen önskas eller uppskattas av säljaren eller konsumenten blir det frestande att undvika reparation, och då är det bra om det finns alternativ som är mer hållbara än ersättning med ny vara (omleverans). När ansvar för bristande avtalsenlighet (art. 10 direktiv 2019/771) inte föreligger (exempelvis därför att defekten uppstått genom felaktig användning) eller inte gäller längre (3 år inom Sverige, 2 år inom EU), skapar det nya förslaget en reparationsskyldighet för tillverkaren (art. 5) bestående i att reparera antingen kostnadsfritt eller mot betalning (art. 5(1)). Tillverkare ska informera konsumenter (art. 6) om denna reparationsskyldighet. Utformningen av tillverkarens reparationsskyldighet skapar utrymme för en motvillig tillverkare att kräva hög ersättning för att undvika reparationen. Tanken är förstas att reparationsskyldigheten och skapandet av nationella reparationsplattformar ska bidra till ökad sysselsättning och konkurrens inom EU:s reparationssektor, och att marknadskonkurrensen ska förebygga att tillverkare kräver omotiverat höga ersättningar för reparationer. Även konsumenträttigheten att kräva reparation ger dock en möjlighet att med hjälp av stora ersättningskrav styra konsumenter bort från reparationsalternativet. Extra kostnader kan också följa från konsumentens rätt att kräva att reparatörer tillhandahåller ett standardiserat europeiskt formulär för reparationsinformation som gör det lättare att bedöma och jämföra reparationserbjudanden (art. 4). Reparatörer ges möjlighet att kräva ersättning för ”nödvändiga kostnader” för att fylla i formuläret. Det kan till exempel röra sig om ersättning för att undersöka varan. I övrigt kan

det dock ifrågasättas vilka kostnader som ska anses nödvändiga, och hur de skall beräknas. Här finns utrymme för förtydliganden. Dessa kan i praktiken komma att spela en avgörande roll för om direktivet kan få genomslag. Tillverkarens reparationsskyldighet innefattar även ett antal skyldigheter att tillgängliggöra nödvändiga delar av tillverkningsprocessen: enligt art. 5(3) ska oberoende reparatörer ges tillgång till de reservdelar, information och verktyg som behövs för att kunna reparera varor. Förslaget skriver inte något om ett pris eller tidsram för tillgången men i Bilaga II finns en lista med varor som faller inom tillämpningsområdet av förslaget (se nedan), och unionens olika rättsakter om hur särskilda varor ska designas på ett hållbart sätt, så kallade ”ekodesign” rättsakter. Detta kan till exempel vara förordningen om ekodesign för tvättmaskiner 2019/2023. I den här tvättmaskinsförordningen specificeras det i Bilaga II, rubrik 8(2), några tidsramar (”reservdelar levereras inom 15 arbetsdagar från mottagandet av beställningen”) och prisbegränsningar (”rimliga och proportionerliga avgifter för tillgång till information om reparation och underhåll”) men det är värt att notera att det inte finns en rimlighetsbegränsning av hur mycket reservdelarna får kosta.

2) Tillämpningsområde: bara professionella reparatörer. Här är värt att notera förslagets begränsning till näringsidkare. Enligt art. 2(2) avses med ”reparatör” (art. 2(2)) endast kommersiella reparatörer, eller närmare bestämt: ”en fysisk eller juridisk person som, i anknytning till den personens närings- och yrkesverksamhet, tillhandahåller reparationstjänster”. Detta verkar delvis överensstämma med rättsakterna om ekodesign där det understryks att det endast är professionella, registrerade reparatörer som kan beställa reservdelar och få tillgång till information om produkten (se exempelvis förordningen om ekodesign för tvättmaskiner 2019/2023, Bilaga II, rubrik 8(2)). Även om det kan finnas problem med ett bredare krav på producenter, så är detta en betydande begränsning som innebär att tillgången till reservdelar, information och verktyg enligt art. 5(3) av nya reparationslagförslaget inte omfattar aktörer som engagerar sig av icke-kommersiella skäl. Det kan ifrågasättas om man inte borde undersöka om och hur konsumenter och ideella organisationer som vill undvika stora reparationskostnader kan stödjas i att göra sina reparationer själva.

3) Tillämpningsområde: en begränsad lista med varor. Tillverkarens skyldighet att reparera (art. 5(1)) eller ge oberoende reparatörer tillgång till reservdelar, information och verktyg (art. 5(3)) gäller bara om det handlar om en vara som nämns i Bilaga II (till exempel tvättmaskiner och dammsugare). Kommissionen kan uppdatera listan om nya rättsakter med fler särskilda varor antas (art. 5(4)). Tanken är att man inte ska kräva att tillverkaren måste reparera det som är omöjligt att reparera. Därför inkluderas endast varor i Bilaga II som även omfattas av särskild lagstiftning som påbjuder reparationsbarhet (se, till exempel, förslaget

COM/2022/142 final för en uppdaterad ekodesign förordning, och det nuvarande ekodesign direktivet 2009/125/EG). Begränsningen är också bra för att förebygga att tillverkare överbelastas (skäl 16), men samtidigt kan man undra om listan inte är för begränsad. Planen är att inom inte allt för lång framtid lägga till mobiltelefoner och surfplattor till listan, vilket är ett viktigt tillägg. Det bör finnas möjligheter att skriva direktivtexten på ett sätt så att inte ständiga uppdateringar är nödvändiga, t.ex. genom att formulera kategorier eller klasser av varor.

4) Tillämpningsområde: enbart om konsumenten efterfrågar reparation och om den är genomförbar. Andra begränsningar av reparationsskyldigheten (art. 5) är att det bara handlar om konsumentköp. Varor köpt av företag faller utanför tillämpningsområdet. Vidare begränsningar är att konsumenten ska begära att få sin vara reparerad, att den anlitate reparatören är kommersiell och professionell (se ovan), och att en reparation ska vara möjlig. Den sistnämnda begränsningen är i sig rimlig: man kan inte begära omöjliga reparationer (även om det handlar om varor från Bilaga II, som i princip har designats för att de ska repareras). Men hur blir det om tillverkaren påstår att reparationen är omöjlig medan konsumenten ifrågasätter om denna bedömning är korrekt? Om man skulle ha en konkurrenskraftig miljö av oberoende reparatörer skulle det vara lätt att vända sig till en annan reparatör. Om en sån miljö saknas skulle en tillverkare kunna komma undan med att felbedöma förfrågningar om reparation. Kanske kunde konsumentorganisationer eller konsumentmyndigheter ges särskilda processuella befogenheter för att minska risken för denna typ av problem?

5) Relationen till immaterialrätten är central. Det skulle behövas förtydliganden kring hur den oberoende reparatörens rätt till information i art. 5(3) förhåller sig gentemot olika immateriella rättigheter. Manualer, mjukvara, data, filer med 3D-printade reservdelar, etc. kan alla skyddas av immateriella rättigheter som skulle kunna begränsa reparationsmöjligheten för oberoende reparatörer. Nedan följer några exempel:

I förhandlingarna kring den förslagna Dataakten (Förordning om harmoniserade regler för skälig åtkomst till och användning av data till en Dataförordning, COM(2022) 68 final) råder en viktig debatt kring var gränsen bör dras när det gäller att balansera den nödvändiga tillgången till (diagnostisk) data i så kallade "smarta" produkter, vilken krävs för oberoende reparatörers verksamhet, och skyddet av företagshemligheter. Den senaste kompromissen är att företagshemligheter och även eventuella immateriella rättigheter ska respekteras, men att rätten att ta del av data inte ska undermineras och att ägaren av data måste kunna bevisa allvarligt negativ ekonomisk påverkan för att ha rätten att neka

delning. En sån komplex regel skulle kunna leda till tolknings-svårigheter.

I InfoSoc-direktivet (art. 5(3)(1)) finns ett reparationsundantag på upphovsrätten. Det skulle till exempel betyda att man skulle kunna hävda att man får sprida upphovsrättsligskyddade manualer om det skulle främja reparation. Men vanligtvis, särskild inom Medlemsstaternas nationella lagstiftning, brukas reparationsundantaget tolkas på ett begränsat sätt: undantaget gäller bara för en begränsad del av reparationer, bara för en del av upphovsrättslig skyddade verk, etc.²

Stöd för reparation finns i reparationsklausulen (art. 19) i direktivförslaget om formskydd (COM(2022) 667 final, 28 nov. 2022), som innebär att mönsterskydd inte ska finnas för filer med 3D-printade reservdelar i en sammansatt produkt när den sammansatta produkten repareras.

Sammantaget verkar det som att EU-lagstiftaren aktivt försöker förhindra att immateriella rättigheter ska tillåtas äventyra möjligheten att reparera, även om det finns en möjlig konflikt med aspekter såsom företagshemligheter. Som nämns i skäl 14 finns i ekodesign rättsakter gällande särskilda varor (specifik information och data som en tillverkare måste tillhandahålla till professionella reparatörer), men den tillgången gäller inte andra. För svensk del kan det vara klokt att fundera på vilka tillägg i nationell immaterialrättslagstiftning som kan komma att krävas vid implementeringen av denna unionslagstiftning redan nu.

III. Hur direktivförslaget ska få praktisk effekt

Medlemsstaterna ska enligt art. 7 säkerställa att det finns minst en matchningsplattform på nätet där konsumenter kan hitta och jämföra erbjudanden för reparatörer. Det är frivilligt att delta på plattformen som reparatör. Som tidigare nämnts har en konsument rätt att kräva att reparatören tillhandahåller ett standardiserat europeiskt formulär för en reparation som faller inom ramen för reparationsplikten (enligt artikel 5). Detta formulär gör det enklare för konsumenten att få en översikt över alla reparationsvillkor och jämföra dem med andra erbjudanden (enligt artikel 4). Konsumenten behöver inte begära formuläret. Frivillighet vad gäller plattformen och formuläret är bra på det sättet att man inte ska byråkratisera det som inte behövs byråkratiseras, men samtidigt kan det också betyda att direktivförslaget får mindre chans att skapa en praktiskt fungerande reparationsmarknad. För att uppnå en sådan effekt, kommer det bli viktigt att aktivera och engagera så många samhällsaktörer som möjligt. För svensk del kan både konsumentorganisationer och

² A. D. Rosborough (2022), "Zen and the Art of Repair Manuals: Enabling a participatory Right to Repair through an autonomous concept of EU Copyright Law", 13 *JIPITEC* 113 para 1.

Konsumentverket behöva inkluderas i denna process. Man kan hoppas att reparationsskyldigheten kommer att innebära att åtminstone en del tillverkare kommer att anlita andra för att uppfylla skyldigheten ("lägga ut reparationer på entreprenad", skäl 13) och att det här kommer att bidra till att skapa en konkurrenskraftig marknad bestående av oberoende reparationsentreprenörer. Samtidigt är det sannolikt att vissa tillverkare kommer att föredra att hålla reparationerna så långt som möjligt i egen regi. När det gäller framväxten av en livskraftig marknad för reparation kan det finnas goda skäl att ytterligare fundera på hur incitament att förhindra framväxten av en reparationsmarknad kan behöva motverkas, hur man ska kunna etablera effektiv tillsyn för att främja tillväxten av en marknad, och hur information ska kunna spridas genom relevanta samhällsaktörer.

IV. Digital reparation?

Ett annat problem är att lagförslagen handlar om reparation av varor i allmänhet. Detta leder till särskilda problem när det gäller reparation av smart elektronik.

1) Vad är en reparation? I förslaget finns ingen tydlig definition av vad "reparation" innebär. När det gäller vanlig hemelektronik, särskilt vitvaror som kylskåp eller diskmaskiner, är det rimligt att tänka att reparation innebär att varan ska fungera enligt de överenskomna funktionerna vid tidpunkten för inköp. När det däremot handlar om smart elektronik är det mer utmanande att definiera vad som avses med en "framgångsrik reparation". Om en mobiltelefon, smartklocka eller robotdammsugare vid reparation endast återställs till fabriksinställningarna, kan konsumenter ändå lockas att köpa en ny produkt eftersom den befintliga inte längre är uppdaterad och kompatibel med ny programvara eller andra enheter. Dessutom är den här typen av elektronik oftast främst ett s.k. "interface", där mycket av produktens funktionalitet istället lagras på internet (i "molnet"). Frågan är således om det inte bör finnas ytterligare krav förutom grundläggande reparation av en vara (som definieras som "alla lösa saker" och "lösa saker med digitala delar", enligt art. 2(8) i förslaget, i enlighet med art. 2(5) i ekodesigndirektivet 2019/771) för att framgångsrikt förlänga livslängden av sådana produkter. Sådana krav kan exempelvis inkludera uppdateringar, nedgraderingar, kontinuerligt stöd och underhåll av molntjänster, och så vidare. Eftersom denna kategori av produkter är snabbt växande blir utformningen av direktivet i dessa avseenden central för att få effekt för de geostrategiska mål och miljömål som förslaget syftar till att uppnå.

2) Var hittar man tillräckligt utbildade reparatörer? Som redan nämnts beror förslagets framgång till stor del på att det uppstår en konkurrenskraftig miljö av oberoende reparatörer. Problemet är att allt fler produktkategorier har utvecklats och blivit mer "smarta" och därmed

mer teknologisk komplexa. Därmed kommer reparatörer som tar sig an vissa typer av produktkategorier behöva stor teknisk kompetens och i många fall också en gedigen utbildning. Frågan blir då om tillräckligt många personer med den här typen av kompetens kommer att välja att syssla med reparationer. Denna fråga sammanfaller med frågan om information och tillgång till immaterialrättsligt skydd. För att en grupp kvalificerade reparatörer ska kunna växa fram krävs tillgång till information och insyn. Eftersom reparatörerna måste registreras för att få kräva denna information kan man förutse något av ett moment-22. Detta bör dock ej vara omöjligt att förebygga med kloka skrivningar i direktivtexten. T.ex. kan man klarlägga att information även ska kunna begäras av en reparatör för att kunna lära sig att reparera eller i syfte att utveckla en ny typ av reparationsverksamhet.

3) Hållbarhet men inte konsumentautonomi? Särskilt när det gäller smart elektronik kommer det förmodligen finnas många tillverkare som vill behålla kontroll över reparationer inom företaget. Många tillverkare fördrar redan att själva kontrollera vilka som får utföra reparationer av deras produkter. Därtill är officiella reservdelar ofta dyra och får bara hanteras av licensierade reparatörer. Personer som väljer icke-officiella reparatörer och oregistrerade reservdelar riskerar att bli bestraffade genom t.ex. utelåsning från tjänster och funktionaliteter (en praktik som kallas ”pairing”, där mjukvaran interagerar med ändringar i hårdvaran). Praktiken har blivit föremål för hård kritik på grund av dess inskränkning av ägandets innebörd när möjligheten att självständigt reparera varan eller använda en icke-officiell reparatör inte är fri, vilket ofta resulterar i onödigt höga kostnader (se ovan) och en svag, beroenderelation för reparatören gentemot tillverkaren.³ Det nya reparationsförslaget ger egentligen inget bra svar på hur sådana praktiker ska hanteras. Även om konsumentautonomi stöds genom standardformuläret och matchningsplattformar, vilket underlättar jämförelsen mellan olika erbjudanden, finns det starka skäl att anta att tillverkare kommer att behålla eller utveckla nya praktiker som begränsar konsumentautonomin.

Förslag till yttrande i detta ärende har upprättats av biträdande lektor Katja de Vries, med medförfattare postdoktor Oskar Mossberg och postdoktor Love Rönnelid. Yttrandet har på delegation avgivits av Juridiska fakultetens dekanus, professor Anna Singer.

Anna Singer

³ A. Perzanowski (2022), *The right to repair: reclaiming the things we own*, Cambridge University Press.